

Glimt af fynske mindstenes historie

Af Gorm Bloch

At rejse en sten til minde om en person eller en begivenhed, sørgelig eller glædelig, har man gjort lige fra Arilds dage. Eksempler herpå er vore runestene, hvoraf der på Fyn findes to. Den, der står i Glavendrup-lunden og er berømt for den længste indskrift, der kendes, og så den langt mindre kendte i Rønninge, som Sote satte over sin broder Elev.

Så tidligt som i 1600 nævnes den i Ole Worm's latinske værk. På kongelig ordre skulle den føres til København, men da svenskekrigene brød ud i 1658, var den ikke nået længere end til Kerteminde, hvor den blev glemt. Den kom igen til syne, da et hus blev nedbrudt, og blev nu anvendt som grundsten i et nyt hus, men byfoged Schmidt opdagede dette og fik den opstillet på byens gamle kirkegård. I 1918 var der tale om at føre den tilbage til Rønninge, men først i 1949 på initiativ af Rønninge bylaug blev planen realiseret. Den blev nu overdraget Rønninge menighedsråd, der igen skænkede bylauget den som ejendom, og den fik nu sin plads nær landsbyens kirke.

Runestenen var de første på Fyn.

Senere er der kommet mange flere sten. Ser vi bort fra de minder, der er opsat på kirkegårde, inde i kirker og andre bygninger, så findes der i dag på offentlig tilgængelige steder i Fyens Stift næsten 500 minder. Disse kan enten være plader opsat på mure eller sten, der er rejst på torve, i gader eller i nær tilknytning til veje på specielt indrettede pladser, og en enkelt findes gemt dybt inde i en odenseansk baggård.

Mange af dem er tinglyst, hvilket vil sige, at de er fredet på den plet, hvor de står, men med de nye storkommuner, der afløste de små sogne, og vejudvidelser, må man beklageligvis konstatere, at flere af stenene forsvinder, jo længere væk man kommer fra afsløringsdagen. Et eksempel skal her nævnes.

Nær bancoverskæringen i Næsby på Bogensevej rejstes i 1928 en sten

for den radikale redaktør P. V. Elmholt. Fhv. radikal statsminister Th. Zahle holdt afsløringstalen. I 1960 blev vejen udvidet, og 9 år senere opdagede en journalist, at stenen var forsvundet, skønt den var tinglyst. Man fandt den liggende med bagsiden opad på en oplagsplads bag kommunekontoret. 1. november 1969 blev den gen-afsløret, og atter talte en radikal statsminister, Hilmar Baunsgaard på dens nye plads, der er i en grøn trekant på hjørnet af Bogensevej og Smedebakken. Andre sten flyttes der rundt med, og vore store eventyrdigter H. C. Andersen's statue har haft to pladser rundt om i Odense by, inden den fik sin nuværende placering i det parkanlæg i byens midte, der kaldes Eventyrhaven.

Hver gang, der har været en eller anden motiveret anledning, er nogle gået i spidsen for at rejse et minde. Penge er samlet ind. En kunstner har udført mindet, og ofte med tusindvis af deltagere er så afsløringen sket med taler og sange. Ingen, der har siddet i komiteerne, har tænkt på et meget vigtigt punkt: vedligeholdelse af sten og eventuel mindeplads. Forlængst afdøde sognerådsformænd har pænt modtaget mindet og lovet at tage vare på det, men nye generationer er kommet til, og de har ikke altid den samme interesse for den person eller den begivenhed, som deres forgængere havde, og så sker der det, at mindestenene ofte er at finde i en såre miserabel forfatning. Mindepladernes indskrift er udvisket af alskens vejrlig, og der skal til nogle af indskrifterne faktisk anvendes et røntgenapparat for at kunne læse, hvorfor denne sten eller plade er sat netop her, og til hvis ære den er sat.

I hele landet står der kun to triade-sten, hvilket vil sige, at tre begivenheder er mindet på en sten, hugget i en trekant. Den ene står i Jylland. Den anden finder vi i Kølstrup.

Da man 5. september 1920 afslørede et minde for Genforeningen, så var det blevet bestemt, at der ved samme lejlighed skulle sættes et minde for to af sognets præster. Poul Bagger løb en nat under krigen i 1659 med en vigtig melding til det danske forsvar af Kerteminde. Erik Høyer Møller var feltpræst under krigene 1848–50 og 1864 og skrev flere bøger herom, inden han i 6 år virkede som præst i sognet ved fjorden.

Fyn har to runestene. Mest kendt er den i Glavendrup. Lidet kendt er den over Elev, der nu står næsten på det sted, hvor den blev fundet i Rønninge. Begge sten menes at være fra omkring år 900.

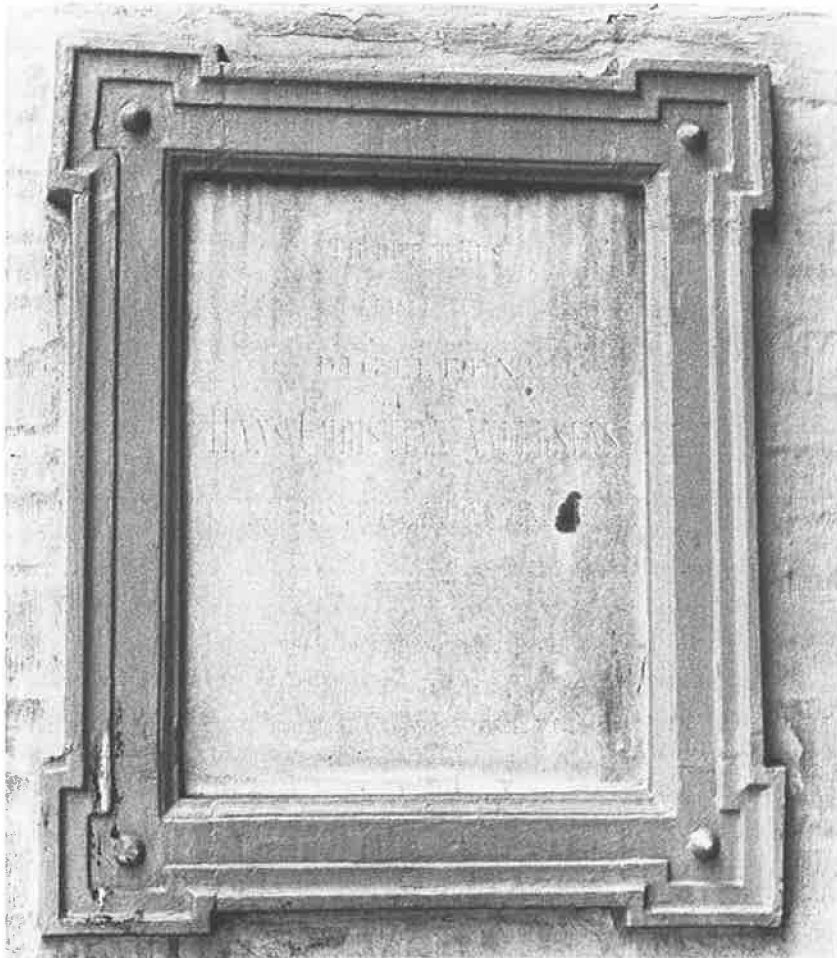
Grdr. J. Illum Møller bekostede rejsningen af et minde over den røde fynske malkeko, der i 1978 som race havde været anerkendt i 100 år. Skulpturen er iøvrigt det eneste dyr, der på Fyn er opstillet som et minde, og den står ved landboauktionerne i Ringe. Afsløringen skete i en forrygende snestorm 28. december 1978. Ved nytår 1980 er den det sidst opstillede minde.

Hvis vi skal tage de nyeste mindestene først, så må vi tilbage til 1978. Ingen blev afsløret i 1979, ihvertfald ikke på offentlig grund.

I Ringe rejstes statuen for fhv. statsminister Erik Eriksen, der havde sit hjem i Brangstrup lidt uden for byen, men Erik fra Ringe var det navn, han var kendt under i befolkningen og på tinge.

Mindestenen for dragonerne, der siden 1938 havde stået i Kongens Have i Odense, var grundet ombygning af teatret blevet nedtaget og genopstillet i Holstebro, men de fynske dragoner ville gerne have deres sten tilbage, og det blev der mulighed for, da kasernen i Ryttergade kom på nye hænder og den nye ejer afgav plads til den.

29. august 1943 kostede en soldat, der stod på vagt i Odense ved

At eventyrdigteren H. C. Andersen er mindet på forskellig måde i sin fødeby er ret så naturligt. Allerede mens han levede, nemlig på hans 70-års dag, afsløredes en mindetavle på gaulen af bandomshjemmet i Munke Mølle Stræde i Odense, men han nåede aldrig selv at se den. Den trænger iøvrigt til en restaurering, hvis den skal reddes.

flyverhangaren, livet. For ham sattes der en sten lige efter krigen. Pludselig var den fjernet af militæret, da det ikke mere brugte arealet, hvor den stod. Den kom på arkivet, som det så smukt hed. Mange officerer kæmpede for, at den skulle genopstilles, og på 35-årsdagen fik den ikke langt fra det første sted sin plads ved foden af et af de institutter, som

Undervisningsministeriet har opført i forbindelse med det nye Odense Sygehus. Selve højtideligheden ved gen-afsløringen var hemmeligholdt på ægte militærisk vis. Kun obersten, nogle få officerer og enkelte familiemedlemmer deltog, og det varede flere dage, inden pressen fandt ud af, at stenen atter var rejst. En sag var hermed lykkelig afsluttet.

Langt de fleste af mindestenene er afsløret i månederne maj til september. Referaterne i aviserne fortæller, at solen skinnede, men man kan også læse, at når der ikke var mødt så mange, så skyldtes det dårligt vejr. Mangen en ceremoni er blevet hæmmet af øsende regn. Efter alt at dømme var det værst d. 28. december 1978, hvor en forrygende snestorm ikke forhindrede afsløringen af en skulptur af en rød dansk malkeko. Få var kommet, og de holdt ud, selv om man måtte afkorte afsløringshøjtideligheden ved dens plads nær landboauktionerne i Ringe. Netop det år havde man fejret, at det var 100 år siden, at den røde ko, der stammede fra Ryslinge, var blevet anerkendt som ny dansk malkeace. Det kan i denne forbindelse synes mærkeligt, at det ikke var raceforeningen, der bekostede opstillingen, men en privatmand.

Rejsningen af mindesten er ofte kommet i store grupperinger:

Sønderjyllands genforening med moderlandet Danmark i 1920 udløste en strøm af nationale følelser, der manifesterede sig i det at rejse mindesten. Så at sige hver en landsby var inde på den tanke, og i det fynske område blev der rejst 49 genforeningssten. Iveren efter at hylde landsmændene dernede og byde dem velkommen hjem var stor, ja så stor, at to af stenene kom for tidligt og derfor bærer årstallet 1919. Det drejer sig om den på torvet i Ærøskøbing og den, der står på et højdedrag ved Truelsmosegård ved Assens. Fra stenen er der udsigt ned til det land, der atter blev dansk.

Medens 1. verdenskrig 1914–18 kun mindes ved en enkelt sten i søfartsbyen Marstal, så kom der efter 2. verdenskrig en bølge af mindesten. Under ét vil jeg kalde disse for 5. maj-sten, da denne dato står på de fleste af dem. Men i denne gruppe hører også de minder, der blev sat over

---

Foran ting- og arresthuset i Svendborg rejstes 12. juni 1904 en statue af amtmand L. greve Brockenhuus-Schack. Året før kunne han fejre 50-års jubilæum som embedsmand, deraf 36 år som amtmand i det sydfynske. Han deltog i afsløringsfestlighederne. Dette i sig selv var en enestående begivenhed, som kun de færreste, for hvem der opsættes minder, oplever.

ANTHIMAND GREVE

BROCKENRUDS-SCHACK

enkeltpersoner, dramatiske begivenheder og sidst, men ikke mindst Kong Christian d. 10. Sammenlagt blev der rejst 84 sten, små og store, men alle lige velmente – og dog. Allerede nu godt 30 år efter er flere af dem overgroet af buske og mange indskrifter vanskelige at læse.

Mange sten er sat over mænd. Skal vi inddele disse i grupper, så må vi først nævne nogle fra den danske kongerække. Valdemar Sejr på Lyø, Knud d. Hellige i Odense, Christian d. 2 i Nyborg, Christian d. 3 i Odense, Christian d. 6 i Faaborg, Frederik d. 7. i Odense, Ryslinge og Rudkøbing. Christian d. 9 stående i Nyborg og til hest i Odense og endelig Christian d. 10, som er den konge, der er rejst flest minder for, nemlig i Over Holluf, Bogense, Middelfart, Allesø og i Glamsdalen.

Derefter kommer en lang række, der har haft deres gerning i højskolebevægelsen. Flere grever, der var ejere af herregårde. Politikere, kunstnere og gejstlige med biskopperne Hans Tausen og A. J. Rud i spidsen, for slet ikke at glemme mindet for den store præsteslægt Balslev, sat i den vestfynske landsby, hvorfra den udgik og satte sit præg på det gejstlige liv.

Fælles for mange af de sten, der er rejst for personer er, at de fleste af dem har været døde i mange år, inden mindet er blevet sat. Der er dog enkelte undtagelser.

Digteren H. C. Andersen kunne have været til stede, da der på hans barndomshjem i Munke Mølle Stræde i Odense blev afsløret en mindeplade på hans 70-års dag i 1875. Men han var for svagelig til endnu en gang at rejse til sin fødeby. Derfor nåede han aldrig personlig at få den at se. Kun i et illustreret blad så han den.

I Svendborg foran ting- og arresthuset står en broncestatue af L.greve Brockenhuus-Schack, der var amtmænd i det sydfynske i 36 år. Han fratrådte samtidig med sit 50 års jubilæum som embedsmand 12. juni 1903. Året efter på samme dato var der afsløring under stor festivitas fra land og by, og han var dagens midtpunkt i dobbelt betydning.

Skovfoged Jørgen Ovesen, der igennem et langt liv havde haft sin arbejdsplads i Hindemæe skovdistrikt, nåede at opleve afsløringen af den sten, der blev sat for ham ude i skoven.

På Dreslette kirkegård står en marmorstøtte med indskriften »Hisset« og navn. Oprindeligt blev den sat i parken ved Hagenskov, men da den senere kong Frederik d. 7 opholdt sig på Fyn og købte godset og omdøbte det til Frederiksgave, blev den flyttet.

RESTE ÆGTEHELSE
KJÆLTA DOROTHEA
FOD MDCCXLD
DED MDCCXXXI
HELLIGET
AF
N. RYBERG

Skovfoged Jørgen Ovesen, Hindemøe oplevede 1. juli 1961 afsløringen af den mindesten, der blev sat for ham ude i den skov, hvor han havde haft sit virke i 40 år.

I disse ligeberettigelsestider kan vi konstatere, at der på Fyn er rejst 8 minder over kvinder. På herregården Frederiksgave, hvis gamle og nuværende navn er Hagenskov, rejste ejeren Conferentsråd Niels Ryberg en mindestøtte i norsk marmor over sin afdøde purunge hustru, og den var udført af datidens berømte billedhugger Wiedewelt. I 1842 overflyttedes den til Dreslette kirkegaard og er flere gange blevet restaureret. I 1911 og 1929 skete det på bekostning af statskassen.

En sten er sat i Brobygaard's park i 1919 til minde om grevinde Charlotte Schaffalitzky de Muckadell, og i Ravnholt's park er der et minde for kammerherreinde Emilie Sehestedt Juul, som er rejst af fynske kvinder.

Ved Ollerup højskole står to sten. Den ene for forstander Kristensen Randers og den anden for hans kone Anna. Bliver vi i højskolemiljøet, finder vi i parken til Dalum landbrugsskole blandt mange mindsten en for Jensine Petersen og en for Ingeborg Petersen Dalum. Begge var gift med ledere af denne skole.

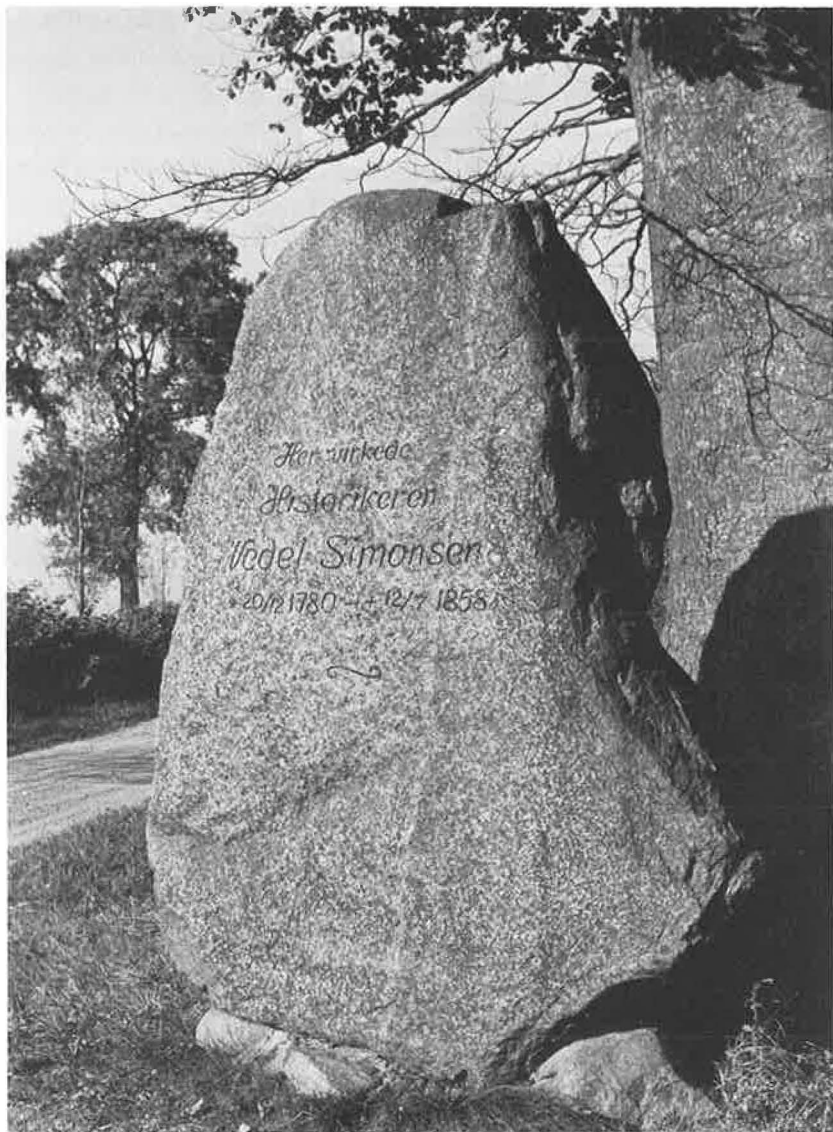
På Langeland i landsbyen Rifbjerg nær Rudkøbing står ved en gård en sten for salmedigtersken Martha Rasmussen født Clausen. Om der om nogle år kommer til at stå en sten her for en af vore nulevende kendte forfattere, der hører med til familien, er en mulighed.

Kogekonon Marie Larsen, der skabte kunstcentret Allehave ved Baaring, blev på sin 70 års dag hædret med afsløring af en portrætbuste. Desuden hænger der på ydervæggen af centret et relief af hende og hendes mand Carl Larsen i et dobbelt-portræt.

En såre vigtig dag for kvinderne var det i 1915, da de ved grundlovsændringen fik adgang til valgurnerne. Til minde om dette skelsættende politiske skridt blev der plantet egetræer og rejst flere sten. I Glamsbjerg står der en lille en med den korteste indskrift, som nogen sten kan have. Der står kun tre bogstaver D K V, hvilket af mange i humoristisk tale tolkes som værende til ære for et tysk bilmærke, men det betyder altså: Danske Kvinders Valgret.

Hvis man analyserer, hvem der har stået bag rejsningen af de mange minder, så finder man kendte og ukendte personer, der har stillet sig i spidsen for den sag at få rejst en mindsten, men gang på gang støder man på »Historisk Samfund for Odense og Assens Amter«s navn. Ved indsamling blandt medlemmerne har det været muligt at skaffe midlerne til at få rejst minderne. Formænd som proprietær Hjort og lensbaron H. Berner Schilden Holsten finder vi ved mange afsløringer som talere.

Nogle af afsløringerne har samlet få deltagere. Om andre fortælles det i referaterne, at der var flere tusinde til stede, og da statuen af politikeren Christmas Møller blev afsløret 29. august 1951 i Kongens Have i Odense, anføres det som noget sensationelt i aviserne, at højtideligheden med alle talerne blev sendt i direkte radiotransmission. Så kan man i samme forbindelse sige, at hverken radio eller tv var mødt op i 1978, da statuen

Til ære for L. S. Vedel Simonsen rejstes 14. juli 1918 en stor sten ved indkørslen til hans gods Elvedgaard. Den er en af mange, der er rejst på initiativ af »Historisk Selskab for Odense og Assens Amt«, Formanden, proprietær Hjort afslørede stenen, og professor Fabricius talte om den meget historisk interesserede mand, hvis skyld det var, at den store runesten med den længst kendte indskrift, havde fået sin plads i Glavendrup mindelund. Nationalmuseet havde sendt laurbærkrans med bånd, og 2000 overværede højtideligheden.

af fhv. statsminister Erik Eriksen blev afsløret i Ringe. Også ved mindstens afløringer gøres der forskel på folk i massemedierne. Spørgsmålet er så: Hvorfor?

I en samling af det, man kan kalde »mærkelige mindesten«, som jeg sammen med andre er i gang med, og som skal dække hele verden, kan der også hentes et par i det begrænsede område, der omtales i denne artikel.

På Thurø rejste storkøbmanden Plum fra Assens i 1926 en sten over Rolf Krake, hvorom Saxo i Danmarks krønikke beretter, at Kong Helge gik i land på øen, hvor han blev modtaget af en mø, som han straks forelskede sig i, og resultatet blev, at hun fødte ham en søn, der fik navnet Rolf, og han blev senere konge af Danmark, men det hele er kun at betragte som et sagn fra meget gamle dage.

Den anden sten står nær landevejen ved Brænde mølle og fortæller om Mikkil Jacobsen fra Rørup. En degnesøn, der blev præst i Tanderup i 1687. Han var gift to gange og døde i 1721. Hans navn er på egnen kendt helt op i vor tid, mest under betegnelsen »Mikkil med de sid'bukser«. Når han huskes, så er det, fordi han skulle have været en stor heksemester og sortekunstner.

Et par ulykker må også omtales.

En buste på en høj sokkel af maleren Th. Niss stod i Assens nede ved havnen, men 1. marts 1960 kørte et tog ud over sporene, væltede busten og havnede inde i et hus. Der skete ingen skade på mindet, og det blev senere genopstillet, men da der ikke mere kører tog til Assens, må man vel gå ud fra, at det er »fredet« af den grund ud i fremtiden.

Tarup bylaug i Årslev sogn foreslog i 1924 at rejse et minde om genforeningen, og man fandt en 2 m høj sten. Tidligt om morgenen på selve opstillings- og afsløringsdagen byggede man fundamentet op, og transporten til den fremtidige plads skulle ske ved middagstid. Med besvær fik man stenen læsset på et stenlad. Alle hjalp til ved stang og tove. I højt humør gik det så derud ad, men på møllerens stenbro gik det galt. Ladet knustes og stenen trillede om på jorden. Man måtte springe for livet, men heldigvis skete der kun materiel skade. Et nyt lad blev anskaffet, og stenen kom på plads. Dermed var dagens fortrædeligheder ikke forbi. Stenen stod der, og kvinder og børn mødte op med madkurve, da det var tanken at få en festlig dag ud af det, men så begyndte det at øsregne, og

resten af højtideligheden måtte ske under trange forhold inde i en vognport.

Skal vi kort sammenfatte, hvorfor alle de minder, små eller store, ofte såre billige eller ret så kostbare, er sat i tiden frem til nu, så kan man generelt sige, at de mange krige, der er gået over landet, har sat deres spor på mindstensområdet. Et studium af stenenes tekster fortæller om begivenheder på selve Fyn eller i en anden landsdel. Om personer, der har haft speciel tilknytning til øen eller blot har været et navn i dagens Danmark. Mindestenene fortæller på deres egen måde en hel del af Fyn's historie. Måske noget, man ikke vidste og nu via indskrifterne bliver orienteret om.

At der vil blive rejst endnu flere mindesten er givet. Årene skal gå deres gang. Nye tider vil komme, måske med ufred, og en dag, når freden atter hviler over land og by, så er der flere argumenter for at samle penge ind til mindesten og rejse dem netop på de steder, hvor det skete. Personer, mænd såvel som kvinder, der går lyslevende omkring os i dag, vil en dag være at finde enten som statuer, portrætbuster eller blot have deres navne og data samt et par linier skrevet af en ordenes mester, hugget ind i en sten eller en mindeplade på en husmur.

Hvis man mangler emner, så er der flere, som jeg mener kunne fortjene en mindesten til erindring, når denne og næste generation ikke er mere.